

V oddíle *Kresy, emigracja, łagry* se šely studie osobně laděné i vyjadřující se přímo nebo nepřímo ke kategoriím, které E. Czuplejewicz rozvíjel a rozvíjí ve svých četných studiích a knihách; o emigrantologii jako speciální slavistické disciplíně se hovořilo už na XII. slavistickém kongresu v Krakově v roce 1998, znovu na kongresu následujícím v Lublani (2003), zejména zásluhou Lucjana Suchanka. O svých cestách na kresy vypovídá ve sborníku téměř románově Kazimierz Bartoszyński, naopak Jacek Kolbuszewski si povšiml historie kresů a jejich zpracování v umělecké literatuře a pojednal o jejich funkci v současnosti. O kresových literárních svazcích (polsko-ukrajinských, polsko-ruských, polsko-běloruských a polsko-litevských) píše z polského zorného úhlu Bolesław Hadaczek, o Sienkiewiczově východiscích a slovesném zpracování obležení Zbaraže ve druhé části druhého dílu Trilogie (Ohněm a mečem) uvažuje Tadeusz Bujnicki, o podobě Ukrajiny u S. Vincenze informuje Oksana Weretiuk, portrét básníka a dramatika W. Solskiego (1897–1990) podává Marian Stępień, o Aristofanem ovlivněné dramaturgii M. Pankowskiego píše Krystyna Ruta-Rutkowska, o realitě lágrů, vylíčené ve vzpomínkové literatuře, která nesměla být v Polsku vydávána v oficiálních nakladatelstvích, uvažuje Stanisław Siekierski a soudí, že lágrová literatura dokumentuje sice autenticky tíživý lágrový život, ale ani přes úsilí po „literárnosti“ v ní nelze hledat velkou epiku.

Ve statích oddílu *Sztuka opowieści* se badatelé zaměřili na analýzu některých prozaických textů, v nichž si všímají estetického uchopení kulturních konfliktů (Manfred Schmeling), projekce literárněteoretických konceptů do prozaické tvorby (např. autotematičnost, antimimetičnost, diskurs aj.), podoby „bachťinovského“ románu (Zofia Mitosek), způsobů vyprávění v komiksu a využívaných rétorických fines (Jakub Z. Lichański) nebo funkce a smyslu obrázků u Stendhala (Krzysztof Rutkowski).

Osobně laděné vzpomínky a postřehy související s E. Czuplejewiczem shrnuje oddíl *Suplement* (Aza Tacho-Godí a Aleksy Łosiew).

Ve svazku nazvaném *Dialog – k paratystyka – Literatura* se šelo několik statí polských i zahraničních slavistů a polonistů, kteří v; cházejí z díla svého „mistra“ – Eugeniusze Czuplejewicze: stati navzájem tvoří celistvost, provází je vcelku jednotné vidění problémů, analogická terminologie i citlivý přístup k literatuře a jevům, které literaturu doprovázejí – zejména v čase „historické mutace“ na předělu století i tisíciletí a v souvislosti s integračními (v celé Evropě) i transformačními (zejména v postsovětském bloku) procesy. Na místo analýzy se v prvních dvou částech svazku objevují obecnější a syntetizující pohledy, z nichž se zčásti zračí směřování a hlavní tendence současné literární vědy (nejenom polské), ve dvou navazujících oddílech jde o sondy komparativní v rámci slovanských i neslovanských literatur, ale i mezi literaturou a ostatními druhy umění. Badatelé tu prezentují spíše „slabou“, antidogmatickou tvář svého přemýšlení o literatuře, nejednou jako by šlo spíše o meditace na dané téma. I to je svědectvím o současném stavu literární vědy; z jeho podoby vyplývá, že literární vědu čeká v následující periodě hledání nové metodologie, nového instrumentáře technologií a přístupů. O tom, že nevystačí sama o sobě, ale že se bude opírat o sociální i jiné vědy, nemůže být pochyb.

Libor Pavera

(Text vznikl v rámci standardního badatelského projektu GA AV ČR s registračním číslem IAA9189301).

NEPŘIKRÁŠLENÁ LÍČENÍ LIDSKÉ DUŠE

Radosław Romaniuk: *Dramat religijny Tolstoja*. Biblioteka „Więzi“, Warszawa 2004, 215 s.

Knižní debut polonisty Radosława Romaniuka, doktoranda na Ústavu literatury 20. století Varšavské univerzity, nezůstal bez povšimnutí a získal prestižní ocenění v literární soutěži, kterou vypisuje Fundacja Kultury. Kniha *Dramat religijny Tolstoja* je sestavena z pěti skic: *Dramat dobreho życia. – Paszport antychrysta. Lew Tolstoj i Włodzimierz Sołowjow. – Zwierciadło nieudanej rewolucji. Tolstoj i socializm. – Tolstojem jestem, Tolstojem być muszę. O antropologii Tolstoja*

i Gombrowicza. – Filozofia ósmego dnia. O eschatologicznym chrześcijaństwie Mikołaja Bierdiajewa. Všechny byly již dříve publikovány časopisecky, pro knižní vydání je však autor upravil a rozšířil.

Navzdory titulu, jak zdůrazňuje autor, nemá kniha pouze jednoho hrdinu. Po boku Lva Tolstého se objevují další významné postavy – jeho žena Soňa Andrejevna, ostatní členové rodiny a přátelé, filozofové takového formátu jako Vladimir Solovjov či Nikolaj Berďajev, ruští socialisté, řada jiných Tolstého polemiků a stoupenců, a zcela nečekaně také Witold Gombrowicz. Tolstoj je tu do jisté míry pouhým pláštíkem ukrývajícím důkladnější analýzu učení několika velkých myslitelů. Skici tak vedle titulního dramatu zachycují etický proud ruské filozofie přelomu 19. a 20. století, pro niž byly východiskem Tolstého myšlenky.

Romaniukova práce překvapí přinejmenším ze dvou tří hledisek: hlubokými znalostmi materiálu, dále modelací některých rysů života a myšlení výše zmíněných osobností a také samotným stylem narace. *Dramat religijny Tolstoja* vystihuje vnitřní drama člověka vyvolané nemožností být se jen přiblížit způsobem života absolutnímu ideálu. Tolstého víra v to, že jeho posláním je změnit k lepšímu Rusko, způsob života a celé pravoslaví, jej přivedla k neshodám s mnoha současníky a především s jeho rodinou a přáteli. Romaniuk si všímá toho, jak Tolstého filozofie ztrácela při odtržení od autora svoji hloubku a sílu, stávala se pouhou imitací, třebaže dobře míněnou. Významnou roli hraje v knize biografie. Vždyť postava Tolstého byla a je námětem bezpočtu diskusí a během 20. století zcela obrostla mýty. Romaniuk se celkem zdařile pokusil nastínit právě utváření tohoto „tolstojovského mýtu“. Nedílnou součástí knihy je i samotný čtenář, protože právě na jeho bedrech bude spočívat důležitá, interpretační část „duchovního dramatu“ ruského velikána.

Tolstého filozofie si zasluhuje naši pozornost už z toho prostého důvodu, že její recepti zásadně ovlivnila skutečnost, že vždy měla silného nepřítele v podobě státní moci. Za autorova života byla potírána cenzurou světskou (zákaz šíření Tolstého morálně-náboženských spisů) i duchovní (exkomunikace spisovatele ruskou pravoslavnou církví). Později se ještě nebezpečnějším nepřítelem stal komunismus, který oficiálně adaptoval některé jeho myšlenky týkající se kritiky společenských poměrů, současně se však postaral o kompletní odstranění jejich náboženské roviny.

Ve skice *Cestovní pas antikrista. Lev Tolstoj a Vladimir Solovjov* je zobrazen jeden z hlavních Tolstého problémů. Tím byl bolestný nedostatek kvalitních partnerů pro dialog, obklopovali jej především bezmezní kritici a stoupenoci. Romaniuk tak dokazuje, jak důležitou roli hrají v lidském životě rozhovory, dopisy, diskuse – zkrátka druhý člověk. A pokud se objeví, tak může vyvolat stejný filozofický kvas, jaký v Tolstém vyvolalo seznámení s Vladimírem Solovjovem.

Pozornosti polonistů pravděpodobně neunikne skica nazvaná *Tolstojem jestem, Tolstojem byt muszę. O antropologii Tolstoja i Gombrowicza*. V ní se Romaniuk pokusil o „dekonstruktivní komparaci“ dvojice autorů, kteří jsou od sebe navzájem odděleni nejen mezníky, jež stanovila literární historie, uměleckými prostředky, ale především samotným způsobem „bytí spisovatelem“. Konfrontována je zde gombrowiczovská nadvláda formy s nuceností – hlavní kategorií, kterou Tolstoj užívá při líčení mezilidských vztahů, a dochází k jejich neobyčejné blízkosti. Dokládá to na řadě postav ze dvou Tolstého nejproslulejších děl – *Anny Kareniny* (Vronský, Levin či titulní hrdinka) a *Vojny a míru* (Pierre Bezuchov a celá společnost ze salónu Anny Pavlovny). Při srovnání s Gombrowiczovými hrdiny se ještě zřetelněji rýsuje nevšední schopnost obou autorů vnímat konvenční charakter mezilidských vztahů. „Tím, co zřejmě nejvíce propojuje vizi člověka obsaženou u Gombrowicze a Tolstého, je vědomí formy jako narušení „já“, vědomí předstírání jako stálého prvku lidské existence,“ (s. 149) shrnuje Romaniuk. Připomeňme v této souvislosti jednu z Tolstého myšlenek, která se objevuje v jeho slavné románové epeji a neunikla ani Romaniukovi: „Každý člověk žije dvojím životem: životem soukromým, který je tím svobodnější, oč abstraktnější jsou jeho zájmy, a životem živelným, stádním, v němž je nucen zachovávat stanovené zákony.“ (Vojna a mír, svazek II, překl. Tamara a Vilém Sýkorovi, Praha 1969, s. 12)

Michal Przybylski